

своєю природою є поліціннісним, полікультурним, поліцентричним. І саме ця поліцентричність і поліціннісність вкупі із толерантними відношеннями між шуканими просторами виступають умовою творення *психологічно дорослої людини* та її індивідуальності.

1. Хеллінгер Б. Счастье, которое остается. Куда нас ведут семейные расстановки / Б. Хеллингер. – М.: Институт консультирования и системных решений, 2011.
2. Юнг К.Г. Собрание починений / К.Г. Юнг. – М.: Канон+РООИ, 2006.
3. Фрейд А. Эго и механизмы психологической защиты / А. Фрейд. – М.: АСТ, 2008.
4. Фромм Э. бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: АСТ, 2011.
5. Элиаде М. Миф о вечном возвращении / Элиаде М. — Н. Новгород: Ладомир, 2000.
6. Эриксон М. Стратегия психотерапии. Избранные работы / М. Эриксон. — СПб.: Речь, 2002.

Given an individual intersubjectivity (INIS) as the archetype of your own home, which is born and works together with the other two types of intersubjectivity - the space and code.

Keywords: *Private, space and code intersubjectivity, the archetype of the House, thprotection alarm.*

УДК159.9

Мирослав Савчин

ОНТОЛОГІЯ ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті охарактеризовано основні складові духовної сфери особистості (дух, містична настанова, духовна рефлексія) та її прояви (духовні стани, духовний сенс життя, духовне сприймання часу) та вплив духовного на її інтелектуальну та емоційно-ціннісну сферу та поведінку особистості.

Ключові слова: *дух, духовна сфера, духовні стани, духовне сприйняття часу, духовний сенс життя.*

Коли людина думає про нащадків, предків, про Бога, про вічне, свободу, любов, честь, одним словом, про щось нематеріальне – у її душі виникає нова реальність, її поведінка та переживання змінюються, вона виходять з "поля ситуації". "Вигнати" духовне із психології – значить омертвити психіку. Одночасно, перетворення психології духовності на науку веде до її відриву від загальної системи теологічного знання і перерубує її корені. У підсумку такий статус обернувся б вихолощенням предмета психології [16]. Духовне не зводиться до морального у його традиційному розумінні, бо водночас існує моральність соціальної та духовної природи.

Духовність одночасно є вершинним і глибинним – як річ у собі. Вона не може бути пояснена чимось недуховним; вона не може бути

зумовлена чимось, не будучи ним детермінованою [6]. Духовність – це істинне ество людини, що знаходиться в глибинах її духу, її надсвідомого, найвищий момент людської індивідуальності, вона задає головну мету життя і розвитку людини, виявляється в почутті духовної спорідненості до всього людського і величного. Основу духовності становить віра людини в безсмертя душі, в її вічне життя, у незнищенність творінь людського духу, в розвиток і збагачення духовного життя у вищу силу, в Бога.

Духовність, за М.Бердяєвим, є справжньою (в цьому сенсі "первинною") реальністю для людини. Духовність – це живе ставлення до Бога, це встановлення зв'язку між Богом і людиною. Людина настільки цілісна, наскільки приєднана до Бога: шукає Бога, живе з Богом, живе Богом. Підіймаючись сходянками єднання із Ним, людина все більшою мірою здійснює себе як цілісність" [3, с. 8]. У цьому процесі в якийсь момент акцентується Божественний полюс, а в інший – людський полюс. Особистість є "трансцендентальним духовним суб'єктом, носієм ноуменальних визначень людини, а також її феноменальних, атрибутивних репрезентацій" [8, с. 185]. На думку В. Франкла, "Бог – це партнер у наших найінтимніших розмовах. Тобто, коли ви розмовляєте із собою гранично широко і цілком усамітнено, – той, до кого ви звертаєтесь, може бути названий Богом. Як ви бачите, зазначене визначення обминає вибір між атеїстичними і теїстичними світоглядами. І я впевнений: якщо Бог реально існує, то він не стане сперечатися з нерелігійними людьми, бо вони плутають його зі своїм власним "Я" і, отже, неправильно звертаються до нього" [5, с. 175]. У середині людини є дехто такий, хто більший, ніж "Я" [1].

Духовність є базисним мотивом буття суб'єкта, відповідає його сутності, істотним властивостям. Духовні стремління суб'єкта К. Ясперс означив як "прагнення до досягнення певного стану буття і до присвячення себе цьому стану, що проявляється в цінностях, – релігійних, естетичних, етичних або таких, що стосуються переконань суб'єкта щодо істини, – переживаних як абсолютні" [22, с. 369]. Духовні устремління відбивають складну психічну реальність, існування фундаментального переживання, що "виникає з відданості людини духовним цінностям; це інстинктивна туга за ними, коли їх не вистачає, і ні з чим не порівнянна насолода від її задоволення" [22, с. 369].

Глибинна духовна сутність людини породжує всеєдність. "Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття на внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується собі-тотожність людини, її свобода від жорсткої залежності від мінливих ситуацій" [11, с. 23].

Духовне Я людини має конкретні форми прояву: дух, містична настанова, духовне сприймання часу, совість як голос Бога в душі

людини, як вістка, що йде від Бога (на яку може дати, а може і не дати згоду людина), як моральна та духовна інтуїція, яку можна розвинути і наблизитися до реалізації в собі потенційного духовного "Я". Ще одним проявом духовного Я є духовні стани та творча інтуїція, які виявляють індивідуальність та безсмертність людини. Особливою формою прояву духовного Я, в контексті християнського життєздійснення є здатність до самопожертви, що в особливий спосіб засвідчує моральний обов'язок людини.

Дух – це божественне в людині, а не просто частина її ідентичності. Як божественна присутність, він спрямовує людину до добродійності, до повного прийняття Бога. Душа людини – це місце, де здійснюється людський вибір: а) обираючи дух, душа стає духовною; б) звертаючись до плоті, вона стає плотською.

Дух – абсолютне ціле, істинне, нескінченне й водночас справжнє у внутрішньому світі людини, якого не можна до кінця збагнути. Це миттєвий, одноразовий, індивідуальний, змістовно невихолощений стан душі, який співвідноситься сам із собою (Г.-В.-Ф. Гегель). Він є ідеєю, яку не можна заперечити. Дух є скрізь, пронизує всю душевну суть та екзистенцію людини, миттєво впливає на всі сторони її життя, гармонізуючи та звеличуючи його. Дух не є ані суб'єктом, ані об'єктом, одночасно тим і тим; ні закінченим, ні нескінченим, ні окремим, ні цілим. Це єдність спокою і руху, становлення та існування. Він є справжнім і живим субстанційним центром людини, в якого немає претензій на панування. В той же час він нікому не підпорядкований. Дух перебуває у всеохопній єдності з багатьма відношеннями і стосунками людини, проявляється у всіх місцях її перебування, визначає просування та напрям поступу. Життя духу – це життя в напрямі до якості, об'єктивності, доброї форми та гармонії.

Дух синергійно вбирає в себе усі суперечності душевного життя, постійно надаючи сили окремим складникам суперечностей, при цьому не здійснюючи їх фінального заспокійливого примирення. До протилежності дух ставиться вибірково та синтетично. Він ніколи не здійснює абсолютний вибір, бо тоді світ розколовся б на дві частини, і водночас він ніколи не йде на абсолютний синтез, в якому світ був би цілим, став би спокоєм і мертвим. Дух має пафос "або-або".

Антиномічно рух духу існує доти, доки існує роздвоєння між суб'єктом та об'єктом. У переломні моменти дух завжди пропонує прості рішення конкретних життєвих ситуацій та відродження, навернення аж до переміни всієї особистості, надає життю опертя і смислу.

Остання сила духу – це всеохоплювальна, спокійна, сама собою зрозуміла віра, це безпроблемна вірогідність в окремих скінченностях, що має безпосередню життєву силу (К.Ясперс). Духовна віра допомагає розв'язувати нескінченну проблематику життя, осмислювати його, долати відчай і страх, нігілістичні настрої, переос-

мислювати страждання. Вона постійно продукує нові смисли, поєднує окреме (дії, вчинки, думки, переживання) з абсолютним, нескінченним.

Святий Дух відкриває людині її таємну гріховну жагу до посад, титулів та почестей, страх перед лихослів'ям. Завдяки вірі вдається прийняти рішення в конкретній життєвій ситуації. Коли людина в щось по-справжньому вірить, то завжди для неї дано щось абсолютне, таке, що перебуває поза межами порівнянь і сумнівів.

Зорієнтованість особистості на духовність виражається в "містичній настанові, яка знімає *протилежності суб'єкта та об'єкта* (своє "Я" і "предмета"). Містична настанова людини – це відмова від розширення предметного світу і власної індивідуальності, це безпредметне бачення. У ній відсутня будь-яка раціональність, у неї немає ніякої логічної форми, ніяких протилежностей, ніяких суперечностей, ніяких відносностей предметів, ніякої нескінченності й антиномії. У містичному зануренні є цілковитий спокій і задоволення. Містичне виражається непрямо, а опосередковано, символічно – у картинах, творах, метафорах. Будь-яке вираження ідеї мусить бути непрямым, непроникним, неясним, зображеним у символіці.

У реальному житті значно частіше трапляється недиференційовані стани поєднання містичного і реального. Це – стан одночасного поєднання відсутності суб'єкт-об'єктного роздвоєння з предметними станами свідомості, доступними спогляданню змістами гностичного, демонологічного характеру. Однак, відсутність розщеплення на суб'єкт і об'єкт ще не є ознакою містичності, хоч приховує у собі щось таємниче.

Містична настанова в особливий спосіб впливає на сприймання часу. Для людини час є екзистенційною проблемою, бо проблемним є життя в часі. Пересічна людина більше рефлексує в минуле і в майбутнє, а теперішнього уникає. Духовна саморефлексія стосується відношення фактичного часового існування та інтенції до вічності і безчасся (повноти часу). У духовному плані реальною є теперішня мить. Миттєве, будучи поза будь-яким часом, перебуває між рухом і спокоєм. У миті рухоме переходить у спокій, а спокійне в рух. Цей перехід стається в одну мить, не відбувається в жодному часі. Прожити мить – це безпосередньо відчуте життєве, теперішнє, вседність реального, єдино конкретне. У сьогоднішній духовна людина не губиться в минулому і майбутньому, а знаходить у миті екзистенцію й абсолютне. Мить є "сьогоденням вічності" [2, с. 112].

Найчастіше людина недуховно ставиться до часу. Так, для спіритуалізму характерне заперечення часу, прагнення вийти з нього, ототожнення його зі злом чи обмеження часу історією, вирішенням соціальних проблем (активісти). У миті існує велика синтетична сила, що допомагає здійснити якісний стрибок до нового (Кіркегор). Її важко збагнути, не можна простежити в переходах, бо вона лише присутня. Це нове є не щось лише нове об'єктивне, але й будь-яке життєве

рішення, яке залишається суб'єктивним. Образно мить можна збагнути як здатність поширюватися з вузького кола теперішнього чуттєвої реальності до нескінченних горизонтів духовного. У миті постійно виникає напруження між чуттєво-теперішньою потребою ситуації і поступом до реалізації духовного, коли мить раз-по-раз відступає від сили чуттєвого сьогодення [21, с. 115].

За духовного ставлення до часу в сьогоденні миттєве поєднане з вічним, а вічне сповнене змістом сьогодення. Мить може набувати протилежного значення: як момент, що не має ніякого минулого і майбутнього. У ній проявляється недовершеність та недосконалість чуттєвого життя і довершеність вічного. Абстрактне усунення в миті минулого й майбутнього призводить до простого моменту, до безкінечної часовості чуттєвого. Час і вічність одночасно торкаються миті як атому вічності, але не самої вічності. Час постійно відкриває людині вічність, а вічність постійно проникає в час. Вічність наповнена смислу на противагу безкінечній порожнечі перебігу часу від минулого через сьогодення до майбутнього.

У буттєвості годинник життя людини „швидко відраховує час, нагадуючи нам про швидку розлуку з цим світом" [15, с. 250]. Але як тільки вічність вступає в час, всяка розсіяність відходить, а з нею – і шизофренія часу, що переривається. „Час, який ти проживаєш, справа, яку робиш, людина, яку зустрічаєш зараз, – суть найважливіші у твоєму житті" (виділено – М.С.). Вони є такими, оскільки в абстрактному вимірі минуле і майбутнє не існують і не мають доступу до вічності, яка збігається лише зі справжнім моментом і відкривається лише тому, хто стає повністю присутнім у цьому моменті. Тільки в ці миті і можна її досягти, живучи у ній, як у вічному теперішньому" [6, с. 211]. Майбутнє у християнстві укорінене в теперішньому і в цьому плані воно дуже оптимістичне.

Отже, у духовному вченні є уявлення не про лінійний, а про циклічний або християнський перебіг часу. Минуле, теперішнє і майбутнє сприймається як деяка нерозривна єдність, як "стиснутий час". Відтак буття ніколи не вміщується в існування. Людина повинна навчитися відчувати невідкладність справ, бо це пов'язано з нашою кінечністю. Коли до нас приходять ясна, світла, натхненна думка, в якій ми впевнені, то ми повинні діяти, не допускаючи сумніву, відразу і з повною віддачею сил.

Таким чином, в духовно-екзистенційному плані час має горизонтально-вертикальну будову: вічне, нетварне, неперехідне, незмінне буття і тимчасове, мінливе, перехідне, тварне становлення. Вертикальний час – трансцендентний – вічний час. Актуально переживається тільки "тепер". Цілість буття, екзистенція часу полягає в єдності минулого, сьогодення, майбутнього та вічного. Внутрішнє душевне життя є пульсуванням між простими часовими моментами, у якому найвищі вершини є рідкісними митями глибини. Ми постійно то

наближаємося до нескінченного, то віддаляємося від нього. Є часові моменти цілком порожні.

Ще одним виявом духовного є функціонування духовної рефлексії як тверезого бачення свого духовного стану. Більшість людей не звертають уваги, що відбувається у внутрішньому світі, вони злиті з ним, перебувають у стані самототожності, тільки іноді "звичайна" людина виходить із цього стану, відокремлює себе від того, що відбувається з нею. У суєті дня людина рідко виходить на рефлексивну позицію.

Існують обмеження раціонального рефлексування – "критичний розум може описати цей поріг, але він не здатний пройти далі – туди, де він незастосовний і нічого не пояснює" [6, с. 104]. Людині необхідно мати очищений і уважний погляд на себе, здатний проникнути, дослідити та виявити внутрішній зміст душі: "хто відкриває свої помисли, той швидко виліковується". "Відкритість душі і харизматична увага до того, що відбувається у ній, запобігає виникненню комплексів, виразок душі" [6, с. 167]. Духовне самозаглиблення відкриває космос, хвалу, яка йде із глибин душі, у мовчанні, що поступово наповнюється Богом.

На певному рівні духовного розвитку рефлексія стає невіддільною від аскези, яка продовжує шлях, накреслений розкаянням і покаєнням, і звільняє людину від влади пристрастей. Для того, щоб досягти цієї мети, людина культивує духовну увагу, зберігання чистоти і спокою серця. Духовне самопізнання полягає у звільненні розуму від гордині та лукавства. Духовна рефлексія самоздійснюється як: зупинка буттєвості та вихід із життєвого потоку; вихід з власного его, приборкання его-тенденцій; каяття за гріхи, щира молитва. Вона є механізм духовного очищення, трансформації внутрішнього світу людини (посилення віри, любові, поява духовних станів, звільнення від гордині, пристрастей, злих намірів) через спрямування до Бога, уподібнення з ним, її умовами є аскеза (молитва, каяття і покаєння, подвижництво) в житті.

Духовність проявляється у духовних станах трансцендентної любові, безпристрасності, безмовності, свободи, покаєння, смиренності та чесності. У любові людина знаходить своє справжнє Я, реалізує свою істинну природу. Тільки в любові відбувається гармонійний зв'язок людини зі світом, коли її власна цілісність, індивідуальність повністю зберігається, не руйнується конвульсивними реакціями. "Любов – це абсолютність стосунків, серце, в якому об'єднуються всі зв'язки існуючого, це наймогутніший магніт, який тільки може уявити собі людський розум, здатен об'єднати навіть те, що за людською логікою об'єднати неможливо" [14, с. 43]. Повноцінна любов, що поєднана зі свободою, стає вираженням справді моральної мотивації, перетворюючись на безкорисливий, альтруїстичний акт сприяння інтересам розвитку іншого.

Реальність любові виникає із суб'єктивно прийнятої цінності іншої людини, вона фасилітує розвиток суб'єкта любові, стає різновидом духовної творчості, яка реалізується в діалогічному спілкуванні з іншою духовною істотою. Заповідь "полюби ближнього свого, як самого себе" має на увазі любов до себе: це є заклик полюбити свій хрест, що означає готовність прийняти себе такою, якою є. Людська "жертвовність любові полягає в тому, що творення добра іншому вимагає ресурсів (особистісних, часу, сил, грошей тощо), які можна було б використати "на благо собі". Людина, яка досягла любові, стає високоморальною, духовною особистістю, сповненою високої душевної гармонії і щастя.

Важливою і складною для осмислення, незбагненою для психології є заклик-заповідь християнства полюбити тих, кого не любиш, – ворога. Заповідь ця була б справді неможливою і дивовижною, якщо б християнство стояло тільки на заповіді про любов. Але християнство – не тільки заповідь, а й *одкровення, і дар* любові. Тільки тому любов заповідана, що вона – до заповіді – відкрита і дарована людям. *Цей дар є силою, що дозволяє любити ворогів своїх.* Примирення з "ворогами", опонентами, недругами – не тільки примирення між людьми, а й інтегрування сил особистості, до певного часу відштовхуваних.

Ще одним фундаментальним духовним станом є безпристрасність. Полягає він у звільненні розуму, шлях до такого бачення, коли людина може відрізнити добре від поганого, тварні енергії від нетварних, сатанинські від Божих. У цьому стані розум оволодіває мудрістю, а душа праведністю, стає плодоносним деревом чеснот – не для просто добрих справ і абстрактних цінностей, а для особистісних життєвих цінностей. Безпристрасність поєднується з великою любов'ю, спогляданням того, що вище чуттєвого і смирення. Це спостереження Божественної краси у світі, мисленне перебування у божественних місцях блаженної слави Божої, невимовне мовчання.

Аскетична безпристрасність зовсім не означає нечутливість, уподібнення "стійкам із сухими очима", і тим, що культивують убивання плоті – в обох випадках незначність або непомірність порушують рівновагу. Здатність проникатися пристрастю свідчить про внутрішній динамізм, який слід правильно спрямовувати: "Та душа досконала, чії пристрасті звернені до Бога", чії енергії беруть участь в божественному людинолюбстві. Безпристрасний стан концентрується на єдиній істинній пристрасті, на євангельському милосерді, "онтологічній ніжності" до всього Божого [13]. Для цього потрібні наполегливість і велике подвижництво, переживання любові. Безпристрасність – винагорода за стримування.

Безпристрасність світської людини – це вміння не піддаватися сильним емоціям та переживанням, перебування у стані самоопанованості. У духовному житті людина може переживати

справжню чи ситуативну безпристрасність. Звичайно, пристрасна людина не може повірити в існування на землі людей безпристрасних.

Фундаментальним духовним станом є стан безмовності. Це не просто подолання зовнішніх подразників (хоч для початківця це є початком безмовності), передусім – це безмовність серця. Стан безмовності означає постійність ума і порядку, забуття речей цього світу, входження у вищі тайни, звернення помислів до кращого. У стані безмовності неусипними є всі відчуття, насамперед тілесне око, тілесне вухо, а сама людина займається великими подвижницькими трудами, бо духовність ніяк не пов'язана з егоїзмом [12]. Перебування людини у станах безмовності – показник її душевного здоров'я. "Початок безмовності – усунення всього, що хвилює, коли людина не турбується про якусь справу, а просто діє, – в цьому воно близьке до стану безпристрасності. Результатом безмовності є просвітлювальна сила і беземоційне споглядання, а результат – просвітлення – звернення розуму до Бога" [7, с. 178].

Безмовність буває тілесною (зовнішньою) та душевною (внутрішньою). Душевна безмовність полягає у набутті розумом здатності та сили не приймати ніякі спокуси. У цьому стані розум людини, підпорядкований тверезості та відсутності замилювання, звернений на серце. Безмовність душі – це благочинність помислів, а мова жартунів і гострословів порушує зібраність душі.

Безмовність тіла є добродійністю і благоналаштованістю моралі і тілесних відчуттів, що допомагає людині досягти внутрішньої (душевної) безмовності. Зовнішня (віддалена від світу) безмовність, поєднана з розважливим подвигом і безперервною молитвою, приносить внутрішню безмовність – душевний мир. У стані тілесної безмовності людина загнуждує тіло, язик, зір, слух і мову: язик не говорить про людські справи; очі не споглядають красу і гармонію тіл; слух не послаблює зібраності душі.

Трансцендентна свобода як духовний стан *"пропонується як царський дар"* [6]. Мати свободу – це бути образом і подобою Бога, що поєднує протилежності: з одного боку, свобода в той чи інший спосіб притаманна кожній людині, з іншого – її треба плекати, *"визволяти"*. Основне для етики питання зовсім не про свободу і необхідність, а про свободу як *"благодать"* [4, с. 82]. Благо свободи безпосередньо впливає із джерела внутрішньої гармонії. Трансцендентна свобода є благодаруванням, здійсненням тієї справжньої свободи. На жаль, сучасна людина знає про свободу, але не знає свободи. Бути вільним – не значить могли реалізувати будь-яку із мислимих можливостей. Бути вільним – значить діяти відповідно до власного буття, до своєї природи, не йти за зовнішніми, минушими, швидкоплинними імпульсами. У духовній сфері людини є дивовижна єдність протилежностей: свобода і необхідність не суперечать одна одній, а підтримують одна одну.

Онтологічною суттю трансцендентної свободи є її незалежність

від необхідності та свободи вибору. Це друга свобода, корені якої знаходяться у духовній сфері, вона дарована Богом, коли людина знає свою мету, Істину, яка робить людину справді вільною. Ця свобода має трансцендентне походження і визначена позитивно в абсолютному сенсі, це є дар Божий, це абсолютна свобода. Звичайна людина має свободу в її нижчій формі – свободі вибору між добром і злом, вона знає про свободу, але часто не знає і не має свободи.

Ще одним духовним станом є смирення як особливий спокій, чистота і прозорість серцець. Тільки їх силою можна подолати егоцентричне ідолопоклонство, самолюбство, амбіції. Справжнє покаяння – *metanoia* – в глибокому його значенні повинно проникнути до витоків всіх здібностей людини – розумових, вольових, емоційних, до осереддя її істоти: тіла і духу [7, с. 67]. Покаяння не має ніякого стосунку до комплексу неповноцінності. Навпаки, справжнє покаяння долає цей гріховний комплекс без застосування тривалої психотерапії.

Каяття – печаль, яка породжує радість (*charoion penthos*), це причина очищення і водночас його наслідок. "Пізнання своєї вини – покаяння, а каяття – знищення провини" [9, с. 228]. Тому "вина – недосконале поняття недосконалого заперечення. Від цього вина і може бути виявлена як неправда і небуття, що і дано в ідеї спокутування" [9, с. 229]. Справді, покаятись – це не означає здійснити обряд чи принести дари церкві, а означає возлюбити насамперед тих, кому вчинив зло, і спокутувати його своєю любов'ю. Покаяння кожен здійснює сам для себе, каяття ж спонукає журитися, плакати над гріхами всього світу – це і є виявом любові. Якщо покаяння обмежене певним часовим проміжком, то каяття має тривати все життя.

Важливим духовним станом є чеснота людини як стан первісної природи людини, розважливість, розуміння, мудрість, поміркованість, любов і стриманість, мужність, наполегливість та справедливість, що проявляються у її житті. Віра, надія, любов, прагнення до істини, добробуту, досконалості – невід'ємні властивості людської природи; зовнішні умови і причини можуть ці почуття і потяги пробуджувати або приглушувати, але не створювати з нічого. За своїм походженням *arete* (чеснота) не є власне моральним поняттям. Початково воно означало все, що дивує в людині, що надає їй вартості. "Де б чеснота не з'явилась, там вона все перемагає і над усім панує. Як щезає темрява при появі сонячного світла, так утікає всяке зло, як тільки з'явиться чеснота" (св. Іван Золотоустий, Гомілія 62, на Бут.38: 2-3) [10, с. 333].

Охарактеризовані духовні стани безпристрасності, безмовності, трансцендентної віри, любові, свободи, відповідальності вирішально впливають на психічне здоров'я людини, оптимізують її життя, інтенсифікують психічний та особистісний розвиток. Вони є проявом духовного в особистості.

Ще одним виявом духовного є духовний сенс життя людини. Людина завжди прагне усвідомити мету, сенс свого життя. Але

важливий не сенс життя людини взагалі, а швидше специфічний сенс життя конкретної особистості в даній момент часу і в даній ситуації [17; 18; 19]. "Той, хто знає, для чого жити, може перенести будь-яке – як" (Ф. Ніцше). Усі спроби вивести сенс життя із сенсу земного буття є безперспективними, бо у світовому процесі не виявляється та доцільність, яка б могла підкорити собі діяльність людини і людства.

Таким чином, духовне впливає на психічне, результатом чого є зниження рівнів еґо-центрації, пристрасності, залежності від матеріальних і тілесних, психічних (душевних) і соціальних потреб, соціально-психологічна суб'єктність. Переважання психічного над духовним призводить до гріховності (пристрасності, еґо-центрації, неодоухотвореної суб'єктності у психологічній та соціальній сферах).

В інтелектуальній сфері Я-духовне проявляється в ясних станах свідомості, якими є: 1) мудрість; 2) раціональність та усвідомлення внутрішнього стану, мотиваційних основ поведінки; 3) цілісність внутрішнього світу; 4) творча інтуїція, оптимальний інтелектуальний (епістемологічний) стиль, відкрита пізнавальна позиція; 5) постійне самопізнання та самовдосконалення.

На емоційно-ціннісному рівні духовне проявляється як: 1) актуальність духовного як глибинної суті цілісного я; 2) володіння особистістю духовним ідеалом; божественний стан радості; чистота сумління; актуальність вершинних і глибинних переживань; 3) відчуття реальності свого я; 4) наявність мотивації до конструктивної діяльності, рішучість і впевненість у своїх силах; творча натхненність; 5) здатність бути собою, стверджувати свою гідність; відчуття внутрішньої і зовнішньої свободи, пов'язаної з особистісною відповідальністю; 6) відсутність еґоїстичного себелюбства, безумовне прийняття іншого.

У поведінці духовне знаходить вияви у: 1) творенні особистістю добра; 2) активній і свідомій боротьбі зі злом; непіддатливості спокусам; 3) правдивій вдячності, покорі, чесності; 4) визначеності і регулюванні життєвого шляху; 5) ефективній саморегуляції життєдіяльності; 6) постійному самовдосконаленні та ін.

Отже, в особистості духовне інтегративно проявляється у повноцінній екзистенції, загальній оптимістичній спрямованості життя до досконалості, гармонії, загальнолюдської універсальності (примноженні талантів), актуальності віри, надії, любові та мудрості, реалізації тенденції бути (духовне і моральне самоствердження і самовираження). Духовне очищує, гармонізує, заспокоює душевний світ людини, допомагає усвідомити свої проблеми та знайти шляхи їх розв'язання. Наслідками орієнтації на духовне є реорганізація життєвого світу: переоцінка цінностей, спрямованості особистості, реорганізація досвіду, своїх ставлень до світу, до інших людей, до Вічного та минушого, життя та смерті.

Під впливом духовного всі психічні стани, властивості і процеси стають одухотвореними. Єдність духовного та душевного в людині – це відновлення її природної єдності, здійснення задуму Божого про людину як Образу Божого, що спрямована на Подобу Богу. Духовна людина здатна заліковувати особисті рани. Як зауважив К.-Г. Юнг, "Релігійна людина перебуває в значно кращому становищі, коли мова заходить про відповідь на фундаментальне питання, котре дамокловим мечем висить над нашим часом: вона має чітке уявлення про те, яким чином її суб'єктивне існування будується на її зв'язку з "Богом" [20, с. 124-125]. Пробудження духовності дає особистості більшу незалежність від оточення, спрямовує її до ідеальної мети – до вдосконалення, до Спасіння. Духовність пов'язана із важковловимими гранями становлення, в якому поєднуються зріле сумління та інтенційність.

Сучасна психологія, зокрема християнська, безпосередньо підходить до аналізу проблем духовності, але ще не досягла адекватного її трактування. Визріла об'єктивна необхідність у новій стратегії дослідження психологами духовної сфери людини, а відтак – проблеми психіки та особистості, їх розвитку.

1. *Августин Аврелий, Блез Паскаль.* Лабиринты души. / Аврелий Августин, Паскаль Блез.– Симферополь: Реномо, 1998. – 416 с.
2. *Бейтсон Г.* Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии / Г. Бейтсон. – М.: Смысл, 2000. – 146 с.
3. *Беляев И.А.* Человеческая целостность в теоцентрическом измерении / И.А. Беляев // Вестник ОГУ. – 2003. – № 6. – С. 4–8.
4. *Бердяев Н.А.* О назначении человека / Н.А. Бердяев. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
5. Гуманістична психологія: гуманістичні підходи в західній психології 20 ст. / за ред. Р. Трача, Г. Балла / навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Університетське видавництво "Пульсар", 2001.–Т. 1. – 251с.
6. *Евдокимов Павел.* Этапы духовной жизни: От отцов-пустинников до наших дней [Пер. с франц. С. Зейденберга, М. Норданского] / Павел Евдокимов. – М.: Свято-филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 2003. – 232 с.
7. *Євдокимов Павло.* Незбагненна Божа любов. [Пер. з франц.] / Павло Євдокимов. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2004, 2004. – 132 с.
8. *Карпенко З.* Онтологічне обґрунтування аксіологічної персонології / З. Карпенко // Психологія особистості. – 2011. – №1 (2). – С.185–179.
9. *Карсавин Л.* Религиозно-философские сочинения. Т.1. / Сост. и вступ ст. С.С.Хоружего/ Л. Карсавин. – М: Ренесанс, 1992 – LXXIII. – 325 с.
10. *Катрій Ю.* ЧСВВ. Перлини Східних отців. 2-е вид., доп. / Ю. Катрій. – Львів: Місіонар, 1998. – 344 с.
11. *Крымский С.Б.* Контуры духовности: новые контексты индивидуальности / С.Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28.
12. *Митрополит Иерофей (Влахос)* Православная психотерапия. Святоотеческий курс врачевания души / Иерофей Митрополит (Влахос). – Краматорск: Из-во ЗАО „Тираж–51“, 2004. – 364 с.
13. *Протопресвитер А.Шлеман.* Євхаристія Таїнства Царства. Второе изд. / А. Шлеман. – М.: Поломнин, 2004. – 304 с.

14. Рупнік Марко Іван. Духовне життя [перекл. М. Прокопович] / Марко Іван Рупнік. – Рим, 1995. – 118 с.
15. Святитель Микола Сербський. Місіонерські листи / Микола Сербський. – Львів: Глобус, 2007. – 487 с.
16. Франк С.Л. Реальность и человек / Сост. П.В. Алексеев; Прил. Р.К. Медведевой / С.Л. Франк. – М.: Республика, 1997. – 479 с.
17. Франкл В. Десять тезисов о личности. Психология личности / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузыря, В.В. Архангельской / В. Франкл. – М.: АСТ: Астрель, 2009. – С. 36–53: ил. – (Хрестоматия по психологии).
18. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия / В. Франкл. – СПб.: Речь, 2000. – 286 с.
19. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
20. Юнг К.Г. Избранное: пер. с нем. Е.Б. Глушак, Г.А. Бутузов, М.А. Собоуцкий, О.О. Чистяков / К.Г. Юнг; [отв. ред. С.Л. Удовик]. – Мн.: Попурри, 1998. – 448 с.
21. Ясперс К. Психологія світоглядів / З нім. пер. О.Кислюк, Р.Осадчук / К. Ясперс. – К.: Юніверс, 2009. – 464 с. (Філософська думка).
22. Ясперс К. Общая патопсихология / К. Ясперс. – М., 1997. – 583 с.

The main components of the spiritual realm of a person (spirit, mystical attitude, spiritual reflection) and its manifestations (spiritual states, spiritual sense of life, spiritual perception of time) and the influence of spiritual to its intellectual and emotional-value realm and behaviour of a person are characterized in the article.

Keywords: *spirit, spiritual realm, spiritual states, spiritual perception of time, spiritual sense of life.*

УДК 159.923

Зіновія Карпенко

МЕДІАТОРНО-ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКСІОПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ МЕТОДОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті дається характеристика історичного протистояння індуктивного й дедуктивного методів наукового пізнання, які застосовуються в контекстах відкриття й обґрунтування відповідно. Показано, що завдяки метафоричному типу пізнання, який інтегрує подібні смислові феномени різних онтологічних рівнів і модальностей, можлива побудова евристичних концептуальних моделей досліджуваного об'єкта. Цим самим аксіопсихологія особистості виконує функцію медіації в сучасному методологічному дискурсі.

Ключові слова: *аксіопсихологія особистості, індуктивний метод, дедуктивний метод, контекст відкриття, контекст обґрунтування, концептуальна модель, медіація, методологія.*

Зростання інтенсивності, проблемно-тематичного тезаурусу, парадигмальної орієнтованості, методичних засобів дослідження психології особистості переміщає мультидисциплінарний корпус персонологічних наук на чільне місце в конструюванні теоретико-